

»Pošast, proti kateri se borimo, je brezbržnost«

Diego Luna, igralec in režiser

Matic Majcen

Koliko je sploh znana zgodba o Césarju Chávezu v Mehiki in v priseljski skupnosti v ZDA?

Mehiško-ameriška izkušnja ni dobro poznana ne v Mehiki ne v ZDA. Američani, ki tudi sicer nimajo stikov s to skupnostjo, zelo malo vedo o teh ljudeh. Tudi za Césarja Cháveza se večinoma misli, da je bil Mehičan. Pa je bil Američan, rojen v ZDA, in to je ameriška zgodba. Preseneča, da niti Mehičani ne vedo veliko o lastnih ljudeh v ZDA. Meja nas je razdrobila in ločila, nenehno gradijo višje in višje zidove, mi pa dovoljujemo, da nas to razdružuje. Ta film je zato tudi poskus ponovne združitve teh skupnosti in razumevanja stvari tako, kot so jih delavci iz filma v svojem času. S pripovedovanjem zgodb se moramo zavedati, da vsi pripadamo nečemu večjemu, da smo skupaj močnejši. Tudi glede tega, kakšne zgodbe bomo gledali v kinu. Danes sploh ne moremo videti filmov, ki predstavljajo to, v ZDA vsak dan večjo skupnost. To krasi kompleksnost, ki ni v javnosti nikoli zastopana, po drugi strani pa hitro pade v stereotipe. Igralci v mojem filmu (večinoma predstavniki latinskoameriške skupnosti v ZDA, op. a.) se zato še posebej zavedajo pomembnosti filma zanje. Vsa ekipa se je zavedala tega.

Kako do sredstev za tak film v ZDA? Predstavljajal bi si, da vse prej kot lahko.

Bilo je zelo, zelo težko. Najprej smo šli k enem izmed studiev v ZDA in rekli: »Poglejte, to je zgodba o Ameriki, herojska zgodba o gibanju, ki je doseglo nekaj velikega v tej državi in to zgodbo bi morali z veseljem posredovati gledalcem.« Oni pa so odvrnili: »Nam je čisto okej, če ti pripoveduješ to zgodbo, a mi nikakor nočemo biti del tega.« Lahko bi

povedal veliko grozних anekdot. Po drugi strani nam je tedaj veliko ljudi reklo, naj najprej posnamem film, pa bodo financerji že vskočili, ko si ga bodo imeli možnost ogledati. Zato smo šli nazaj v Mehiko, kjer smo dobili večino financiranja, potem pa le dobili prave partnerje v ZDA – Participant Media, Pantelion Films itd. Dali so nam ustvarjalno svobodo in na koncu smo bili zelo srečni, da smo lahko snemali v Mehiki, kjer smo našli najboljše lokacije in podporo zvezne države Sonora, kjer smo snemali. Vseeno si je veliko več ljudi želelo, da bi film nastal v Mehiki kot pa v ZDA.

Torej je na koncu nastala koprodukcija?

Da, a vseeno gre za precej neodvisen film. Na začetku sva bilo samo jaz in moj producent Pablo Cruz, trkala sva na različna vrata, obenem pa Chávezovi družini obljubila, da bova na vsak način posnela ta film. Ko se je pokazal interes, da bi ga financirale tudi ZDA, nismo hoteli nazaj v Mehiko, ker smo bili tako zagreti za idejo, da bi ga predvajali v kinih po ZDA. Večkrat je bilo že videti, da nam ne bo uspelo priti do konca, ampak sedaj smo tu, ponosni.

Moto »Sí, se puede«, ki si ga je César Chávez zamislil med gladovno stavko, že takoj vzbudi vzporednico z Obamovim »Yes, we can«. Obstaja povezava med njima?

Seveda. Obama je celo govoril o Chávezu na enem izmed dogodkov v La Pazu njemu in njegovi zapuščini v čast. Chávezovo gibanje je prvo uporabilo ta slogan, da bi navdihnili ljudi, in da, Obama ga je vzel od tam.

Zanimiv je čas nastanka filma. V Evropi se eden za drugim odvijajo množični protesti

v različnih državah. So tudi dogodki na naši celine navdihnili vaš film?

Vsekakor. To gibanje se je odvijalo v 60. in 70. letih, ko so se v ZDA dogajale tudi mnoge druge stvari. Danes se to odvijata na bolj globalni ravni in zdaj je čas, da spravimo na dan zgodbo, ki navdihuje ljudi k spremembam, naj bodo sami njihovo gonilo in njihov del. Če vam rečem, da v Mehiki poteka vojna in da je bilo v zadnjih osmih letih ubitih že več kot 100.000 ljudi, boste rekli: »V redu, ta številka je res velika.« In šli boste naprej. Če pa vam povem zgodbo o nekaterih žrtvah, o bolečini in o razdrtih družinah z brazgotinami, ki jih je nemogoče zaceliti, boste bolj začutili, kaj se dogaja v moji državi. Verjamem, da lahko skozi osebene, intimne, konkretne zgodbe dosežemo spremembo perspektive in pripravimo ljudi do reakcije. Tako so tudi Chávezovi ljudje pripravili oblasti v ZDA, da reagirajo. Šli so ven, v samopostrežno trgovino, kjer so ljudje na veliko kupovali sveže paradižnike. Chávezovi privrženci so jim na licu mesta rekli: »Ne, poglejte, za tem, da ta paradižnik pride sem, je delo sedemletnikov, med njimi tudi delo mojega sina, ki je zato pred letom zapustil šolo in ne zna brati, niti jaz ne znam brati, a hočem to spremeniti, ker nočem, da bo naslednjo generacijo doletelo isto. Prepričan sem, da niti vam ne bi bilo všeč, če bi se to zgodilo vašim otrokom.« In ljudje so reagirali zaradi teh konkretnih zgodb, stika delavcev s potrošniki. Všeč mi je ideja gibanja, ki je promoviralo nenasilje kot orodje sprememb. Starši, ki jim gre za izboljšanje pogojev za njihove otroke. Temu nihče ne bo rekel ne. Tista velika pošast, proti kateri se borimo – in o tem govori pesem na koncu filma – je brezbržnost.

Diego Luna na snemanju filma *Abel*

Ponavadi imajo današnji filmi o družbeni spremembi močne marksistične konotacije, tu pa tega ni. Še več, v filmu imate celo prizor, v katerem Cháveza in njegove pristaše oblasti obtožijo, da so komunisti, a samozavestni uradniki zardijo, ko jim Chávezova družina doma pokaže kopico svetih pisem in katoliških križev.

Res je, bili so katoliki. Zanimivo, da ljudje njegovo stavko kar naprej označujejo za gladovno. Pa ni bila – bil je post, smisel tega pa je očiščenje, zelo povezano z vero. Ne gre za to, da bi rekel: »Nehal bom jesti, dokler ne naredite tega in tega.« Postil se je, ker se je čistil, skoraj kot neka vrsta samokaznovanja. Moram se očistiti, ker se osebno sramujem, da sem del tega nasilja. Tudi sam sem mislil, da je gladovno stavkal. Zato sem vključil prizor, v katerem reče bratu, da se odreka hrani, ker mu je spodletelo kot voditelju. Opazil je nasilje, ki se dogaja zaradi njegovih prizadevanj, in se ni mogel vrniti k družini ter jim pogledati v oči. Čutil je, da mora skozi ta proces. Ljudje pa so vseeno začeli reagirati in šele nato je to postalo uspešno orodje organizacije. Ljudje so ga klicali in

mu priznali, da se tega lotevajo na napačen način. Naenkrat so vsi spremenili odnos do gibanja. Vse je v tem čutu za odgovornost. Sam nisem veren, a tudi v Chávezovem času so njegovo gibanje podprli vsi. Nikogar niso odtujili. Ko smo snemali film o Harveyju Milku, sem med pripravami bral in gledal dokumentarec o Césarju Chávezu. Takrat sem izvedel, da so na enem od protestnih pohodov Chávezovi kmetje sodelovali z Milkovimi ljudmi. Šlo je preprosto za to, da so rekli: »Okej, tudi vi se borite za svojo stvar, podprli vas bomo in prišli na vaš shod.« In res so prišli. Katoliki, ki marširajo za gejevske pravice!

To verjetno pomeni, da film ni apel proti kapitalizmu nasploh, temveč zgolj singularen primer, za katerega nočete, da postane alegorija nečesa večjega?

Vse, kar hočem, je do potankosti zadeti zgodbo o samem Chávezu.

Kakšna je bila vpletenost njegove družine v ta projekt in reakcija na končen film?

Dobili smo se s Helen Chávez, njegovo ženo.

Naš kontakt je bil Paul Chávez, najmlajši sin, in pa Marc Roseman, ki je dolga leta deloval ob Chávezu in mu pisal govore. Poslali smo jim osnutek scenarija, upoštevali njihove napotke, mnogokrat sem jih intervjuval, pogovarjali smo se o podrobnostih Chávezovega življenja. Ko sem opravljal raziskave, sem se vedno obrnil nanje, kaj si mislijo o tem in onem. Film smo pokazali Paulu in njegovim sestram. Reakcija je bila neverjetna, jokali so in se nam zahvaljevali, zanje je bilo, kot bi podoživljali stare spomine. Helen nam je dala ogromno materiala o drobnih, intimnih zadevah, ki so nam pomagale podoživeti njegovo življenje, kar ni zapisano v uradni zgodovini. Tam smo tudi našli nekaj humornih detajlov. Tudi Chávez je imel svoje napake. Znal je biti ljubosumen, ni vedel, kako se pogovarjati z otrokom, ipd. Bil je tudi zelo zanimiv človek, kar je bilo zame super, ker tako v filmu nisem padel v stereotipe. Oboževal je jazz in jogo, bil je vegetarijanec. Nekega Mehičana si na filmu vsekakor ne bi tako predstavljal ... Prevladujoča podoba je še vedno tista o *rancheru* (kmetu op. a.) s tekilo v rokah, ki poje *marachi* napeve in neprestano je svoje *chorize* (mehiške klobase op. a.) ...

... še vedno?

Še vedno. Na festivalih si predstavljajo, da boš prišel s svojim *burrom* (oslom op. a.) in da boš imel s seboj kitaro in boš kaj zapel. César Chávez pa ne bi mogel biti dlje od tega. Po drugi strani pa je vedel, da se mora povezovati s kmeti in z delavci, zato se je nenehno učil špansko, saj se je samo tako lahko pogovarjal s tistimi, ki niso govorili angleško. Helen nam je povedala, da ko se je boril za pravice, je govoril špansko, doma pa so med sabo govorili angleško. To dobro ponazori kompleksnost ljudi v teh manjšinskih skupnostih, ki jih ponavadi ne vidimo.

Cesar Chavez

Cesar Chavez

Cesar Chavez